

CLAES SCHAAR

NÄR DEN Knappt 40-ÅRIGE CLAES SCHAAR skrev en artikel om dödsmotivet i femtonhundratalets sonettdiktning, framhävde han Shakespeares särskilda roll i dessa sammanhang: till skillnad från de italienska poeterna i Petrarcas tradition, som mest talade om döden som den lott som drabbade den vars älskade inte ville veta av honom, såg Shakespeare enligt Schaar 'the skull beneath the skin' och var 'absorbed in melancholy broodings on transitoriness and decay'.¹ Schaars analys avslutas med en kort översikt över dödsmotivet i grekisk och latinsk diktning.

Det är naturligt att utgå från detta arbete när man blickar tillbaka på Claes Schaars gärning, och inte bara på grund av temat, livets bräcklighet och ändlighet. Den obesvärade lätthet med vilken författaren rör sig över årtusenden, och inom olika kulturer och språkområden, är karakteristisk för denne lärdomsgigant, vars konversation innehöll sådana inslag som 'det står hos Tasso längst ner på en vänstersida' och (till en elev) 'det finns en del av detta hos Martialis; du får titta på det, det är gjort på en eftermiddag'. Nicken till T.S. Eliot i uttrycket 'the skull beneath the skin' är också typisk: Claes Schaars beläsenhet omfattade även, och inte minst, den moderna poesin.

Men också vad gäller den vetenskapliga utformningen är detta tidiga

arbete utmärkande för Claes Schaars forskning: det kännetecknas av omsorg om alla detaljer i ett omfångsrikt material i kombination med påfallande djärvhet i tillvägagångssättet. Shakespeares särart i ett speciellt och för vetenskapen nytt sammanhang framträder med stor skärpa på basis av djup lärdom. Schaar förenade det bästa i den tysk-kontinentala lärdomstradition där svensk humaniora har sina rötter och det anglo-amerikanska förhållningssättet till humanistisk vetenskap, där slagkraftiga formuleringar och infallsrikedom alltid haft högre status än noggrannhet och flit.

När forskare från de engelskspråkiga länderna slarvade med det vetenskapliga fundamentet för sina resonemang, kunde de råka ut för Claes Schaars skoningslösa kritik. Ett exempel kan nämnas: en Miltonforskare hade kritiserat en annan för att hans bok 'smacked of the study', varpå Schaar kritiserade den kritiske genom att säga att vederbörandes egen forskning 'smacks of the study too, but it does not smack enough' – en typiskt förödande Schaar-ism, där det olyckliga offret själv tillhandahöll den såg som skulle gå rakt över hans egna fotknölar.

Claes Schaar avskydde inte bara lättja och inbilskhet utan också känslosamhet, både i litteraturen och i verkliga livet. All sentimentalitet var honom motbjudande, och romantikens känslostormar var ingenting för honom. När han efter årtionden av forskningar kring medeltids- och renässanstexter fann sitt forskarlivs största utmaning i John Miltons *Paradise Lost*, hade han hittat hem. Här fanns en uppgift som krävde hela hans intellektuella förmåga och engagerade en stor del av hans enorma beläsenhet. Han stod visserligen personligen främmande inför Miltons fromhet; men han förstod sextonhundratalskaldens referensramar, och han återskapade dem för moderna läsare. Inte minst visar Schaar vilka halsbrytande ironiska effekter Milton åstadkom genom att låta reminiscenser från de mest olikartade verk lysa genom sin text. Ingen som läst Schaars magnifika *The Full Voic'd Quire Below: Vertical Context Systems in Paradise Lost* (1982) gör misstaget att se Miltons Satan som någon sorts hjälte 'manqué': djävulen är en perversion av heroism och vad mer

är, han är misslyckad. Vad William Blake och andra än har påstått finns det inget stort hos honom.

Begreppet 'vertical context systems', som myntades av Claes Schaar, har viss släktskap med det långt mer kända begreppet 'intertextualitet'. Men det är det vertikala perspektivet som ger Schaars metod att undersöka texters släktskap dess särprägel. Flera av hans adepter blev i sinom tid själva professorer, och var och en av oss har fortsatt att arbeta med texternas djupdimensioner på basis av vad han lärde oss.

Som lärare och handledare kombinerade Claes Schaar vad han själv kallade en 'hård färla' – och det var ingen överdrift – med en generositet som verkade på flera plan. Han uppmuntrade sina lärjungar att ägna sig åt de ämnen som intresserade dem mest, även om de låg långt ifrån hans egna forskningsspecialiteter, och han handledde doktorander som arbetade med allt från elisabetansk poesi till Wole Soyinkas dramatik. Hans omsorg om sina adepter manifesterade sig bland annat i magnifika intyg, som öppnade dörrar för oss även i andra världsdelar, och när livet gick illa åt oss var ingen så hjälpsam och förstående som vår fruktade och vördade läromästare.

Detta drag av mjukhet hos den utåt sett så stränge olympiern kom också fram i hans relationer till dem som var underställda honom på den institution han ledde som prefekt i många år. När en av institutionssekreterarna drabbades av dödlig sjukdom var han en flitig besökare, och sjukhuspersonalen berättade att 'när vi hör henne skratta, vet vi att professor Schaar är där'.

Munterhet kunde Claes Schaar framlocka under de mest skilda omständigheter. Han hade en förmåga att författa parodiska pastischer som fick åhörarna att vrida sig av skratt, och även efter seminarier där tongångarna varit allt annat än milda lättade stämningen under eftersitsen, där seminarieledaren bjöd inte bara på ost, bröd och vin utan också på festliga anekdoter, framförda med den födde historieberättarens humoristiska elegans.

Humorn brukar ju framhållas som en särskild lundensisk egenskap,

och Claes Schaar var lundensare i hela sitt vuxna liv. När polismästarens sonen från Malmö började sina studier i Lund hade andra världskriget just brutit ut, och den unge humaniorastudenten var ivrig antinazist. Han kom tidigt under den karismatiska engelsklektorn Arthur H. Kings inflytande, och valet av engelskan som huvudämne hade nog en del att göra med den entusiasm för det kämpande Storbritannien som frodades kring Arthur King.²

King var speciellt intresserad av den engelska renässansen, och samma epok kom att dominera Schaars egen forskning under 1950- och 60-talen, men hans doktorsavhandling från 1949 handlade om texter förknippade med en mytomspunnen fornengelsk skald, Cynewulf.³ Schaars forskning kom att beskriva en rak kronologisk linje: hans två nästföljande böcker handlade om Chaucer, särskilt Chaucers berättarteknik.⁴ Det var en stor styrka för Schaar som forskare att han obehindrat behärskade forn- och medelengelskan och var hemtam i den europeiska medeltiden. Steget från Chaucer till den engelska sonettdiktningen under Shakespeares tid togs på grundval av omfattande kunskaper om det senmedeltida Europa, särskilt Frankrike och Italien. Den bakgrunden har inte många renässans- och barockspecialister i de engelskspråkiga länderna haft, och den hjälpte Schaar att urskilja både gemensamheter och särskiljande drag hos Shakespeare och hans samtida och närmaste föregångare, i det kontinentala Europa lika väl som i England. Renässansforskarens kunskaper utgjorde sedan en del av basen för Claes Schaars forskning om Milton och om Miltons samtida Richard Crashaw.

Alla Claes Schaars sju monografier publicerades i Lund, sex av dem i den skriftserie vars anseende i stor utsträckning är hans verk, Lund Studies in English. Deras genomslagskraft hade blivit större och snabbare om han publicerat sig på förlag i de engelskspråkiga länderna, men de omnämns med respekt även i sentida välkända arbeten inom de forskningsfält han gjorde till sina. Den nya teknologin kan för övrigt hjälpa till att hålla hans forskning aktuell: under vårt näst sista samtal föreslog

jag att hans Miltonbok skulle läggas ut *open access* av Språk- och litteraturcentrum i Lund, och han var helt med på den idén.

Denna öppenhet för nya företeelser var karakteristisk för Claes Schaar, som ännu i hög ålder var nyfiken på vad som rörde sig i tiden. Man hade kunnat tro att han, vars framtoning i hög grad var den hos en professor av den gamla stammen, skulle inta en avvisande hållning till nya strömningar inom vetenskapen; men så var det inte alls. Även i det avseendet var han en förebild för sina elever när vi nu nalkas, eller har gått in i, pensionsåldern.

Under de sista åren kunde Claes Schaar inte längre resa till Vitterhetsakademiens möten. Men han följde noga med vad som hände i denna sammanslutning som han valdes in i 1971 och som betydde mer för honom än något annat av de lärda sällskap han tillhörde. Tack vare hemtjänsten i Lund, hos vars anställda han blev något av en favorit, kunde han bo kvar i den lundavilla han i många år delat med hustrun Ingrid, som avled 2004. Han beklagade sig aldrig över ålderns besvär, och svaret på frågan hur han mådde var alltid 'Ah ganska bra vet du' – även när man visste att det inte rätt gärna kunde vara så.

Claes Schaar avled den 19 maj 2012. Trots sin suveräna framtoning i sin krafts dagar var han en modest och rättrådig man, som drog sig undan alla hyllningar och uppvaktningar och som inte hade velat att man skulle säga stora ord om honom efter hans bortgång. Men det må tillåtas hans gamla elev att avsluta dessa minnesord över honom med det Hamletcitat, som han själv en gång anförde som hyllning till en bortgångsen seniorkollega: 'He was a man, take him for all in all: I shall not look upon his like again.'⁵

Marianne Thormählen

NOTER

1. *On the Motif of Death in 16th Century Sonnet Poetry*, Scripta Minora (Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund) 1959–1960:3, s. 16.
2. King disputerade 1941 på en avhandling om renässanslitteratur, *The Language of Satirized Characters in Poëtaster: A Socio-Stylistic Analysis 1579–1602*, Lund Studies in English bd 10.
3. *Critical Studies in the Cynewulf Group*, Lund Studies in English bd 17, 1949.
4. *Some Types of Narrative in Chaucer's Poetry*, Lund Studies in English bd 25, 1954, och *The Golden Mirror: Studies in Chaucer's Descriptive Technique and Its Literary Background*, publicerad av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 1955.
5. *Hamlet* I.ii.187–188.